

Білоус В.С. Електронні наукові та освітні ресурси бібліотеки Вінницького педуніверситету в реаліях воєнного сьогодення. Ресурси та послуги освітянських бібліотек для розвитку сучасного освітнього середовища в умовах агресії рф» (до Всеукраїнського фестивалю науки) : круглий стіл, 18 травня 2023 р. / Державна науково-педагогічна бібліотка України імені В. О. Сухомлинського НАПН України. URL: <http://dnpp.gov.ua/ua/naukovi-zakhody/kruhli-stoly/>

Білоус В.С.

Електронні наукові та освітні ресурси бібліотеки Вінницького педуніверситету в реаліях воєнного сьогодення

Анотація. У своєму виступі я зупинюся на досвіді роботи бібліотеки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського **в реаліях воєнного сьогодення**, ознайомлю з електронними ресурсами та бібліотечними сервісами бібліотеки.

Ключові слова.

Нові випробування перед бібліотеками постали у зв'язку з страшною повномасштабною війною. Бібліотеки закладів вищої освіти гідно прийняли виклики, породжені війною та підтвердили свою роль як посередників достовірної інформації, визначила основні **пріоритети** діяльності на період воєнного стану:

- захист інформаційного простору: боротьба з фейками та дезінформацією;
- розповсюдження важливої, правдивої, перевіреної інформації;
- соціальні функції;
- інформаційна підтримка навчального процесу та наукової діяльності в університеті.

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського була і є інформаційною серцевиною, основою навчально-освітнього процесу, тією творчою лабораторією, від ресурсів і послуг якої, в значній мірі, залежить зміст навчання та результат наукових досліджень.

Підкреслю, що бібліотека це надійний інформаційний центр, якому довіряють і де завжди можна отримати релевантну, оперативну, цінну інформацію та великий перелік різноманітних послуг. Ми розуміємо важливість інформаційно-бібліотечного обслуговування **у різних вимірах та сценаріях невизначеності, зокрема сьогодні.**

Серйозні зміни, спричинені трагічними подіями відбулися і у бібліотеці **ВДПУ**, де конкретні види діяльності перемістилися в онлайн. Дистанційне навчання та його інформаційне забезпечення стало випробуванням для усіх учасників освітнього процесу, що визначило головний акцент у роботі бібліотек. Щоб залишатися потрібною, бібліотека оперативно реагує на зміни в навчальному процесі, здатна працювати у різних форматах – онлайн та офлайн. Досвід дистанційної роботи,

який був набутий в умовах **карантинних обмежень**, показав, що університетська бібліотека має можливість перетворити свої послуги на цифрові для забезпечення якості обслуговування.

Працівники бібліотеки продемонстрували здатність швидко реагувати на різні драматичні виклики, адаптуватися до нових умов, тримати інформаційний стрій, продовжуючи інформаційне забезпечення потреб та запитів студентів, викладачів, науковців.

Сьогодні бібліотека, активно використовуючи дистанційні форми роботи, продовжує свою діяльність за такими важливими напрямками як наукове комплектування документів, забезпечення збереження фонду, бібліотечно-бібліографічне та інформаційне обслуговування, надання вільного доступу до інформації усіх категорій споживачів.

Серед **стратегічних напрямів** діяльності бібліотеки навчального закладу є доступність електронної інформації та технологій для різних категорій користувачів. Це передбачає створення та дизайн електронних документів, веб-контенту та презентацій з урахуванням доступності. На часі формування позитивного образу бібліотеки в очах користувачів відбувається шляхом надання цілого комплексу інформаційних та бібліотечно-бібліографічних послуг. Ми розуміємо, що ЕР та збільшення обсягу діяльності бібліотеки в онлайн-просторі – це потреби сьогодення. Стратегією діяльності бібліотеки є формування потужної ЕБ.

Впровадження Інтернет-проєкту «Бібліотека 2.0» дало можливість зробити доступними для користувачів всесвітньої мережі Інтернет ресурси та сервіси за всіма базовими напрямками діяльності бібліотеки та швидко адаптуватись до обслуговування користувачів дистанційно. **Бібліотека Web 2.0 (Бібліотека 2.0)** – бібліотека відкритого типу, що реалізує максимальний об'єм традиційних ресурсів та послуг в телекомунікаційних системах та мережах, зокрема в мережі Інтернет.

Під час реалізації проєкту «Бібліотека 2.0» запроваджено:

- Інституційний репозитарій;
- Віртуальна довідкова служба бібліотеки;
- Електронний «Повнотекстовий архів» видань бібліотеки.

Бібліотека – це організм, який буде живим тільки тоді, коли він змінюється разом із суспільством в цілому та користувачами зокрема. В складних умовах сьогодення необхідно зберегти, а можливо і зміцнити цю довіру, перенісши при цьому комунікацію з користувачами й між самими бібліотекарями в цифровий простір і використовуючи широкий набір інструментів взаємодії та новітніх

технологій. Бібліотека поєднує традиційні та електронні інформаційні ресурси, індивідуальні і корпоративні методи роботи, вирішує проблеми культурно-просвітницької діяльності, упроваджує інноваційні бібліотечні технології.

Бібліотека ВДПУ – бібліотека модульного типу. Серед традиційних фондів та інноваційних послуг: електронні ресурси локального доступу; інтернет-ресурси та ресурси віддаленого доступу; інноваційні та комбіновані сервіси (МБА, ЕДД). Електронна бібліотека (понад 300 тис. бібліографічних записів) об'єднує ресурси локального доступу та інтернет-ресурси.

В умовах викликів сьогодення особливого значення набуває впровадження нових форматів представлення даних, збільшення е-ресурсів, як важливого джерела задоволення інформаційних потреб різних категорій користувачів, створення бібліотечних сервісів для віддалених користувачів бібліотеки.

Бібліотека, використовуючи дистанційні технології, змінює та розширює **інформаційно-бібліотечний сервіс:**

- оновлює та підтримує в актуальному стані сайт бібліотеки;
- надає довідки та консультації через "Гостьову книгу" віртуальної довідкової служби сайту бібліотеки, соціальні мережі, Viber, e-mail та за телефоном;
- наповнює та забезпечує Інтернет-каталог;
- редагує та наповнює Інституційний репозитарій;
- комплектує електронну бібліотеку та відображає в базах даних електронного каталогу;
- здійснює наукометричний та бібліометричний аналіз публікаційної активності вчених університету, проводить редакцію профілів.
 - впроваджує нові проекти (Бібліотека без меж. Інклюзивна освіта; Бібліометричні портрети вчених ВДПУ);
 - забезпечує перевірку на плагіат академічних текстів студентів;
 - надає індекси УДК та авторські знаки для наукових публікацій вчених тощо.

Сайт бібліотеки – важливе вікно доступу до ресурсів бібліотеки. Сайт представляє основні ресурси та послуги (інформаційні, довідково-бібліографічні, освітні, науково-допоміжні, соціально-просвітницькі). Базова структура сайту містить загальну інформацію про бібліотеку, її ресурси, послуги. Створені банери доступу до важливих ресурсів, стенд оголошень, просвітницький блок. Усвідомлюючи важливість часу, бібліотека формує значний масив Інтернет-ресурсів різноманітної направленості. З метою посилення ефективності дистанційного обслуговування систематично проводиться інформаційне оновлення та редакція сторінок сайту, масштабна перевірка посилань Інтернет-

навігатора на коректність відкриття. Розширено тематику відображення ресурсів на сторінці «Оновлено на сайті», що включає посилання на Інтернет-ресурси бібліотеки, які оновлювались протягом останнього періоду.

Сайт займає 152 сторінок, 18 ГБ, ЄВД (єдине вікно доступу)³³. Доступ до сайту як через офіційний сайт ВДПУ, так і окремо за посиланням. На сайті доступ до різноманітних контентів, найважливіші серед яких: Інституційний репозитарій, Інтернет-каталог, вікі-контент, блоги, соціальна мережа Facebook, **utube**-канал тощо.

Сайт бібліотеки надає – доступ до всіх інтернет-ресурсів бібліотеки.

Особливо важливо в умовах дистанційного обслуговування є доступність сайту для різних категорій віддалених користувачів бібліотеки. Здійснено адаптивну верстку сайту з метою коректного відображення всіх його сторінок на екранах мобільних пристроїв, залучаючи користувача до комунікаційного процесу.

Наявні Інтернет-ресурси та сервіси дали можливість бібліотеці швидко адаптуватись до обслуговування користувачів в умовах дистанційного навчання. Серед онлайн-послуг, які надає бібліотека, можна назвати доступ на сайті бібліотеки до бібліографічних і фактографічних даних, підготовлені тематичні рекомендаційні списки літератури, інформування і зворотний зв'язок з користувачами через соціальні мережі, електронну пошту, тощо.

Упродовж року Інтернет-ресурси бібліотеки використовують понад 400 тис. користувачів.

Для користувачів, що вперше відвідують сайт, створено «Візитку сайту», яку озвучено з метою використання людьми з вадами зору. Банер візитки розміщено на головній сторінці сайту, а сам ролик на YouTube-каналі бібліотеки. Візитка детально описує структуру та методику доступу до ресурсів сайту та, загалом, всього комплексу Інтернет-ресурсів бібліотеки.

Віртуальна довідкова служба створена з метою розширення спектру інтернет сервісів бібліотеки та надання довідково-інформаційних послуг відділеним користувачам. Замовлення тематичних списків літератури. експрес довідки. уточнюючі довідки. архів довідок.

Значна увага приділяється вдосконаленню структури, методики доступу та навігації Інтернет-ресурсами бібліотеки. Зокрема:

- вдосконалено карту сайту, що поєднує на одній сторінці посилання та банери доступу до всіх сторінок сайту та інтернет-ресурсів бібліотеки.

Створення ефективної системи бібліотечно-інформаційного обслуговування неможливе без ведення, оновлення і удосконалення інформаційно-пошукового апарату, зокрема важливого в умовах дистанційного обслуговування –

електронного каталогу. На сайті надано доступ до **інтернет-каталогу бібліотеки у зведеному Ірбіс-каталозі**.

ВДПУ визначається своїми науковими здобутками та потужним науково-педагогічним потенціалом. Ефективно працюють наукові школи, які започатковані корифеями національної науки, щорічно захищаються докторські та кандидатські дисертації, публікуються наукові статті у міжнародних наукометричних БД, виходять фахові збірники.

Бібліотека ВДПУ вже декілька років має доступ до наукометричних БД Scopus та Web of Science, тестовий доступ до пакета академічних баз даних EBSCO, окремих архівів видавництв ScienceDirect та Springer.

Акценти бібліотеки спрямовуються на формування електронних ресурсів, популяризацію ідей відкритого доступу, побудову загальнодоступних архівів наукової інформації (інституційний репозитарій), підвищення вебметричного рейтингу університету. Особливу увагу бібліотека надає молодому науковцю – магістранту, аспіранту, для яких проводяться онлайн-заходи з основ бібліотечно-бібліографічних знань та наукометрії.

Важливе значення для користувачів університетської бібліотеки мають навчальні та науково-допоміжні ресурси. Структурована за розділами знань вебліотека посилає на інтернет-ресурси. **Навчальні дисципліни**.

Для зручності та оперативності використання сформовані готові **бібліографічні списки** за базовими навчальними дисциплінами – галузева бібліографія.

До уваги користувачів **Дистанційні методичні матеріали** на сайті бібліотеки (12 курсів):

- бібліотечна система ірбіс. арм "читач": методика проведення пошуку
- основи інформаційної культури користувача бібліотеки: курс лекцій
- бібліографічний опис документів : [основні елементи та правила складання
- універсальна десяткова класифікація (УДК). історія та сучасний стан : [структура удк : приклади індексування]
- електронні ресурси бібліотеки в дпу: склад та способи доступу
- індекс цитування. імпаکت фактор. наукометричні БД.

Створено Електронний архів «книгозабезпеченість аспірантури», що використовується під час акредитації освітньо-наукових програм (понад 270 видань).

Інституційний репозитарій (відкритий архів електронних документів) Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (ІrVSPU) надає вільний доступ до повних (або поданих в

скороченні) електронних документів з наукового доробку університету та електронних видань з фондів бібліотеки.

Загалом, **Репозитарій** організовано за інституційним принципом – колекції інституту, факультетів, з під-фондами кафедр. Основу фонду складають праці викладачів, пошукачів, магістрантів, здобувачів вищої освіти та видання бібліотеки.

Академічна доброчесність. У Вінницькому педуніверситеті належна увага приділяється академічній доброчесності, традиційно проходять дні та тижні академічної доброчесності. Зокрема, бібліотека провела онлайн-практикум «Електронні наукові та освітні ресурси, сервіси: доступ та відповідальне використання», науково-методичний семінар «Академічна доброчесність – запорука успіху науковця», на яких розкриваються основні напрями діяльності бібліотеки:

- пошук інформації та формування аналітичних звітів вчених та кафедр для наукової частини на базі ресурсів наукометричного спрямування;
- пошук інформації та формування звітів про публікаційну активність (цитованість) науковців університету в наукометричних базах WOS, Scopus, Google Академії;
- реєстрація та отримання наукового індексу ORCID;
- імпорт публікацій з Google-академії в ORCID тощо.

На цих заходах фахівці бібліотеки знайомлять молодих науковців з навичками написання наукових робіт, розповідають: що таке академічний текст; основні етапи написання академічних текстів; як правильно оформити результати дослідження; основні вимоги та правила щодо структури і порядку оформлення наукових робіт; практики написання якісного тексту. Також презентують основні електронні ресурси та інноваційні сервіси на допомогу молодому науковцю. Окрема увага приділяється аналітично-синтетичній обробці документів та вимогах до оформлення бібліографічних посилань у відповідності державних та міжнародних стандартів.

Для викладачів та студентів Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» провели онлайн-лекцію «Академічна доброчесність – запорука успіху науковця».

Працівники бібліотеки забезпечують дистанційно перевірку на плагіат академічних текстів здобувачів вищої освіти.

Бібліотека бере участь у заходах у рамках Міжнародного тижня відкритого доступу (вебінар «Відкрита наука України крізь призму Web of Science» тощо).

Важливим у діяльності бібліотеки є проєктна діяльність. Активно використовується контент впровадженого бібліотекою проєкту «**Наукометричні**

портрети вчених університету». Мета проєкту: надати комплексну інформацію про наукові інтереси, присутність в основних наукометричних базах даних, публікаційну активність науковців університету.

На сайті бібліотеки розміщена інформація **про Рейтинги університету**. З метою підвищення наукового рейтингу ВДПУ працівники бібліотеки відбирають актуальну інформацію про індексовані наукові ресурси України, проводять моніторинг показників університету в українській та міжнародній науковій спільноті.

Так представлені авторські профілі вчених ВДПУ з різними ідентифікаторами, що дає можливість відслідковувати наукові досягнення як власні так і своїх колег. Така прозорість та здорова конкуренція значно впливає на загальний рейтинг університету.

Важливим напрямом діяльності освітянської книгозбірні є реалізація проєкту інклюзивної бібліотеки – «Бібліотека без меж. Інклюзивна бібліотека». Даний проєкт було презентовано для шкільних бібліотек м. Вінниці та представлено на V Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами», організованою Вінницьким педуніверситетом. На сайті бібліотеки відкрито «Літературну вітальню», що складається з віртуальних мультимедійних полиць творчості українських та зарубіжних письменників. Вітальня включає ресурс «**Аудіополиця: інклюзивна освіта**», створений для людей з вадами зору на базі аудіо-колекції фондів медіатеки.

Інтернет-навігатор сайту. Краєзнавча вебліотека. На карті сайту окремо виділено розділ «Краєзнавчі Інтернет-ресурси бібліотеки».

Започатковано та постійно реалізується ряд краєзнавчих Інтернет-проєктів:

- біографічний – «Життя пов'язане з Поділлям»;
- інформаційно-бібліографічний – «Вінниччина в БД ЕК бібліотеки»;
- вебліографічний – «Вінниччина в Інтернеті».

КПР. З метою популяризації бібліотеки, її продуктів та послуг активно використовуються сучасні комунікаційні технології, інструменти Інтернет-маркетингу, що включають наступні складові: веб-сайт бібліотеки як головний засіб комунікації та інструмент Інтернет-навігації; електронну пошту, миттєві повідомлення, соціальні мережі, блоги, форуми, фото та відеохостінги. На сайті, на сторінках в соціальних мережах бібліотекарі пропонують своїм користувачам віртуальні книжкові виставки, буктрейлери, рекомендаційні списки літератури тощо. За період роботи в онлайн-режимі були представлені та висвітлені в

соціальних мережах інформаційні повідомлення, короткі пости, різноманітні презентації, відеоролики. На Facebook розміщено чимало публікацій про книги, письменників, презентовано віртуальні книжкові виставки, буктрейлери.

Онлайн заходи. Зважаючи на воєнний стан, бібліотека активно долучається до дистанційного навчання здобувачів вищої освіти та онлайн-заходів: для 1-х курсів на початку навчального року – онлайн-екскурсії бібліотекою; в рамках навчальної дисципліни «Основи наукових досліджень» розповідають про електронні ресурси та бібліотечні сервіси; участь у настановних конференціях з педпрактики тощо.

В онлайн-режимі під час воєнного стану проводяться інформаційні заходи «День кафедри», під час зустрічі презентують навчально-методичну літературу та періодичні видання з дисциплін; інформують про нові надходження, електронні наукові та освітні ресурси бібліотеки; надають інформацію про наукометричні портрети вчених університету.

Вже вкотре бібліотека долучається та виступає співорганізатором низки **онлайн-заходів** студентських інтелектуальних турнірів. 8 грудня 2022, в умовах війни, незважаючи на відключення світла, нестабільний інтернет, відсутність тепла та інших зручностей, з нагоди відзначення 300-річного ювілею українського поета Григорія Сковороди сприяли участі наших студентів у VI Міжнародному інтелектуальному студентському онлайн турнірі «#СловоСковороди_Ми_побудуємо_світ_кращий».

Надаючи інформаційно-бібліотечні послуги персонал бібліотеки активно займається самоосвітою та підвищує свою **професійну кваліфікацію**, бере участь у вебінарах, віртуальних курсах. Продовжуємо брати активну участь у науково-практичних конференціях, семінарах, Інтернет-конференціях, під час яких ділимося досвідом роботи, розповідаємо про актуальність та доступність бібліотечного сервісу, про спроможність забезпечувати інформаційно-бібліотечне обслуговування у будь-яких викликах часу. Здійснюється дистанційна та жива комунікація з бібліотеками ЗВО та науковими бібліотеками.

Виклики часу спричинили зміни у навчальному процесі та у роботі бібліотеки. Впровадження дистанційного навчання у вищій школі поставило перед університетськими бібліотеками задачі не тільки збереження якості й повноти традиційних функцій та напрямів діяльності, а й необхідність запропонувати студентам і викладачам комплекс нових сервісів і послуг в дистанційному форматі, серед яких:

- оперативне реагування на зміни, що відбуваються в соціумі в цілому та академічному середовищі зокрема;
- розширення каналів цифрової комунікації з користувачами;

- інформаційно-довідкове обслуговування користувачів в онлайн-форматі;
- формування цифрових компетентностей користувачів.

Надаючи інформаційну підтримку віддаленим користувачам, бібліотека спроможна забезпечити дистанційне обслуговування, щоб бути потрібною та важливою у різних викликах та «драматичних невідомостях». У різних сценаріях невизначеності, у викликах сьогодення, спричинених страшною війною, бібліотека залишається надійним інформаційним центром університету. Труднощі, які виникають, загартовують, дозволяють набути новий досвід, що робить нас сильними, потрібними, вселяє віру у перемогу. Все буде Україна!

Література

Білоус В. С. **Формування та використання електронних ресурсів у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського**. Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені ВО Сухомлинського. 2010/12/20. №.2 С. 210-215. URL: <http://journals.dnpg.gov.ua/article/view/75423>

С. 210 Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського є інформаційною основою навчально-педагогічного та наукового процесів, творчою лабораторією, від ресурсів та послуг якої залежить рівень навчання та наукових досліджень.